

SLEZSKÁ HOSPODÁŘSKÁ SPOLEČNOST

Jiří Jirásek: Slezská hospodářská společnost. SISb. 62, 1964, s. 504-510

Pavličková Veronika

Berlínským mírem z 22. července 1742 ztratila Marie Terezie téměř celé Slezsko a odstoupila je pruskému království. Zůstalo jen Knížectví těšínské část Knížectví opavského, krnovského, nisského a 11 větších panství.

Ztráta převážné části Slezska dolehla na habsburský stát těžce – bylo to průmyslově vyspělé území, kde se zušlechťovaly textilní výrobky z Čech a Moravy. Vláda byla nucena řešit otázky týkající se dalšího vývoje monarchie, především českých zemí. Začala intenzivně podporovat rozvoj manufakturní výroby.

Ve srovnání s průmyslovou výrobou probíhal rozvoj v zemědělství pomalu. Bylo zde několik překážek. Poddaní používali špatného nářadí a potahů, neměli dostatek krmiva pro dobytek, měli málo hnoje a sklízeli málo obilí. Podobná situace byla i na šlechtických statcích. Jen na některých velkostatech přecházeli feudálové ke střídavému hospodaření, pěstovali okopaniny, chovali dobytek ve stájích, popřípadě snižovali poddaným roboty. Pochopili, že produktivitu robotní práce již není možno zvýšit. Objevovaly se snahy o zlepšení zemědělské výroby. Jedním z prostředků bylo zakládání hospodářských společností ve všech částech monarchie, tedy i ve zbývajících částech Slezska, která zůstala zachována Habsburkům po roce 1742.

Hlavní pramenný materiál tedy obsahuje archiv Slezské hospodářské společnosti a Státní archiv ve Vídni. Právě tyto písemnosti doplněné literaturou o dějinách hospodářských společností tvoří základ tohoto příspěvku.

Slezská hospodářská společnost byla založena dvorským dekretem 9. srpna 1770, vlastní činnost ale začala až o rok později, kdy na schůzi 27. dubna 1771 byly přijaty její stanovy, bylo sestaveno předsednictvo a byli jmenováni její první členové. Stanovy byly vypracovány na základě statutů podobných institucí – korutanské, české a moravské. Ve 13 bodech v nich byly vymezeny povinnosti předsednictva, jako protektora, ředitele, kancléře a sekretáře a stanovena náplň její činnosti.

Společnost se měla starat o povznesení zemědělství ve zbývajících částech Slezska, rozděleného do dvou krajů, opavského a těšínského.

Členové společnosti byli řádní, dopisující, a čestní.

Řádní členové se měli jednou měsíčně scházet v Opavě, měli mít praktické a teoretické znalosti ze zemědělství, měli šířit zemědělský pokrok a na vyzvání předsednictva dát část svých pozemků k dispozici pro pokusy, o jejichž výsledcích měli podávat na zasedání zprávu.

Dopisující členové byli ti, kteří se nemohli zúčastnit pravidelných schůzí společnosti, přitom ale museli dobře znát stav zemědělské výroby a její potřeby v kraji, kde žili, a byli ochotni zasílat vyjádření k různým zemědělským otázkám, které měla společnost na vyzvání vlády řešit.

Společnost také měla ročně vypisovat ankety a nejlepší odpovědi měly být peněžitě odměněny. Činnost spolku samozřejmě podléhala vládní kontrole, takže bez svolení vlády nemohla nic podnikat.

Na podporu činnosti, především k vydávání různých spisů, letáků a naučení a k zakoupení různých modelů měla dostávat společnost od vlády každoročně 666 zl. Z tohoto příspěvku měli také pobírat roční plat stálí úředníci společnosti.

Předsednictvo vycházelo při jmenování řádných a především dopisujících členů z přesvědčení, že jejich zapojením zlepší svou činnost. Pravidelná hlášení dopisujících členů z míst, kde žili, mohla společnosti sloužit jako základ různých posudků a dobrozdání týkajících se zemědělské výroby v zemi, které zasílala guberniu nebo vídeňskému dvoru. Rozšíření členské základny o řadu dopisujících členů nemělo však v činnosti Slezske hospodářské společnosti velký význam, neboť z dopisujících členů skoro nikdo neprojevil o přijetí zájem. Byli prostě jmenováni. To se poté odráží v dalším působení spolku, kde jen dva či tři hospodáři se zúčastňovali jeho činnosti.

Podle stanov se měli řádní členové s předsednictvem scházet jednou měsíčně a 2x v roce měla společnost konat rozšířené zasedání za přítomnosti všech svých členů. Ale ani jeden z požadavků nebyl splněn. Řádní členové a funkcionáři se scházeli nejvýše 5x až 6x do roka, k rozšířenému zasedání za dobu existence spolku vůbec nedošlo. Schůze se konaly jen za přítomnosti ředitele, kancléře a sekretáře, nepravidelně se porad zúčastnil některý z řádných členů.

Finanční příspěvek byl z 666 zl. postupně snížen na 200 zl. a dvorským dekretem ze 7. března 1795 byla podpora zastavena vůbec. Jednalo se o období, kdy instituce měla dostatek finančních prostředků z dobře prováděné imatrikulace hospodářských úředníků.

Právo imatrikulovat získala na základě dekretu ze dne 27. října 1787. Ten stanovil, že nesmí být přijat vrchností do služeb žádný úředník, který by nebyl u společnosti zapsán. Úředníci byli rozděleni do 10 tříd, a čím vyšší funkci který zastával, tím větší poplatek měl odvést. Imatrikulace probíhala v součinnosti s krajskými úřady. Vrchnosti dodávaly krajským úřadům seznamy svých hospodářských úředníků s příslušnou peněžní taxou, krajské úřady pak obojí postupovaly společnosti, která úředníkům vystavovala legitimace. Společnost dostala také právo zkoušet úředníky, kteří přecházeli na vyšší funkci.

Jedním z prvních úkolů, které společnost po svém založení přijala, byla podpora výsadby barvířských rostlin. Vláda se snažila získat z těchto rostlin barvivo a omezit tak dovoz indiga. V tomto případě ale měla velmi malý úspěch, protože půda ve Slezsku nebyla k pěstování barvířských rostlin vhodná.

Druhým polem působnosti byla péče o rozvoj včelařství. Od roku 1776 začala společnost udělovat dvěma nejlepším včelařům z obou krajů peněžité odměny, vybízela města a vesnice, aby při silnicích vysazovaly lípy, a prosadila jejich ochranu pod pokutou 10 zl. Přestože ve Slezsku bylo studené podnebí a včely neměly dostatek potravy, zaznamenala společnost v tomto případě úspěch. Počet úlů narůstal.

Společnost se měla také starat o rozvoj chovu ovcí. Vláda se snažila pozvednout kvalitu vlny dovozem cizích plemen a jejich křížením s ovceci domácími. Podle soudobých zpráv byl ve Slezsku chov ovcí výtečný a vlna se prodávala do Holandska a Německa. Pro obchod s vlnou mělo největší význam Opavsko.

Kromě těchto povinností měla společnost další úkoly směřující k povznesení zemědělské výroby. Jedním z prostředků jak šířit zemědělský pokrok do nejnižších vrstev, mělo být vydávání letáků a různých naučení pro hospodářské úředníky a sedláky. První leták vydala v roce 1772. Doporučoval poddaným výsadbu brambor. Bylo to v době, kdy panovala neúroda, které nejvíce dolehla právě na lidi ve Slezsku. O 3 roky později nechala společnost vytisknout 800 exemplářů zemědělského katechismu v češtině a v němčině od Jana Bedřicha Mayera. Rozdělila je mezi hospodářské úředníky, učitele, faráře a soudce. Až do svého zániku nevydala už nic. Jen rozdělovala letáky a naučení, které dostávala od Moravské hospodářské společnosti.

Dalším úkolem bylo vypisování anket. Vypisování soutěží se mělo zveřejňovat v novinách, aby se jich mohlo zúčastnit co nejvíce lidí. Nejlepší odpovědi měly být peněžité odměňovány. Ovšem za dobu své čtyřicetileté existence nevydala společnost ani jednu.

Společnost měla také v rámci své činnosti vykonávat různé pokusy a výsledky měla zveřejňovat. Tato činnost byla ale velmi slabá.

Celkové zhodnocení činností společnosti: Hospodářské společnosti měly podporovat rozvoj zemědělské výroby. Měly být poradním orgánem zemské vlády a vídeňského dvora. Stát měl kontrolovat jejich činnost a také ji brzdit. Základní nedostatek v činnosti SHS bylo, že měla málo členů. Většina korespondenčních členů byla sice jmenována, ale nikdy o práci neprojevily zájem. Společnost tak byla odtržena od poddaných. Samotná činnost byla ochromena i správním spojením Slezska s Moravou v roce 1782.

Společnost se měla starat o výsadbu barvířských rostlin, pečovat o rozvoj včelařství a starat se o rozvoj chovu ovcí. Větší dosah mělo snad jen působení na rozvoj včelařství. Činnost v dalších případech byla nedostatečná, ať už se jednalo o vypisování soutěží s odměnami, vydávání letáků a hospodářských spisů a pokusnictví. Jedinou dobře prováděnou akcí bylo imatrikulování hospodářských úředníků. Tím společnost získala dostatek finančních prostředků, které ovšem na rozvoj zemědělského pokroku nepoužila.

Zásluhy společnosti o zemědělský pokrok byly tedy minimální.